

Prušková, Jana

Visjon og virkelighet : noen bemerkninger om samisk språk i Norge

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik. 2011, vol. 16 [25], iss. 1-2, pp. [35]-50

ISBN 978-80-210-5595-7

ISSN 1803-7380 (print); ISSN 2336-4408 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114755>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JANA PRUŠKOVÁ

VISJON OG VIRKELIGHET

Noen bemerkninger om samisk språk i Norge

Abstract:

This paper deals with the Saami Language in Norway. The Saami people are indigenous people in Norway, Sweden, Finland and Russia. Due to the assimilation, which was practised towards them by the Norwegian government, most of the Saami people in Norway can't speak Saami today. But they want their children to learn this language. Therefore, there has to be schools and kindergartens that teach these children Saami language. They are trying to make them bilingual in Saami and Norwegian. The aim of this paper was to point out that there is a difference between laws and curriculum and the reality in teaching children Saami language.

Fra andre områder, har voksne menn fortalt at de måtte stå i skamme-kroken hver dag de første årene på skolen fordi de ikke kunne norsk. Hver dag, og i full offentlighet med ryggen vendt mot de andre elevene på skolen, skulle de lære seg å skamme seg over det språket som var deres første og for noen eneste språk. Dette setter dype sår i et menneskes liv. Mange vonde følelser, der den verden som er den eneste verden man er kompetent på, ikke har gyldighet ut over det helt nære og private rom. (SOLSTAD 2009, 60)

Jeg har valgt dette sitatet som beskriver fornorskningen av samene av flere grunner. Det illustrerer situasjonen i et land som kanskje var det hardeste i assimileringspolitikken for mange år siden, men som har skapt gode betingelser for å styrke og utvikle samisk språk og kultur i de siste årene. Det er Norge. Sitatet viser oss også skolen som en arena for fornorskningen, og også som en viktig arena for revitaliseringen av samisk. Den siste grunnen er at sitatet hjelper oss til å bedre forstå at slike opplevelser har påvirket hele generasjoner av samene, og vi må ha dette i mente når vi vil studere eller vurdere samenes hverdag i dagens og morgendagens Norge.

Navnet på artikkelen *Visjon og virkelighet* henviser til min problemstilling. Jeg prøver å sammenligne den ideelle situasjonen med situasjonen i virkelighe-

ten. Virker alle lovene og læreplanene som skulle hjelpe det samiske språket? Eller eksisterer alle disse fine ordene bare på papiret? For å illustrere situasjonen med samisk opplæring i Norge bruker jeg informasjon som jeg fikk da jeg besøkte Lavangen kommune i februar 2010. Takket være både Jon Todal og Lars-Joar Halonen besøkte jeg samisk barnehage og skole i Lavangen kommune og også Sameskolen i Målselv. Jeg snakket med rektorene, lærerne og foreldrene og det hjalp med å forstå at min problemstilling er til stede fordi det er ofte en stor forskjell mellom visjon og virkelighet.

Samene i Norge

Samene er en folkegruppe bosatt i de nordligste delene av Norge, Sverige, Finland og Russland. I Norge er samene den største minoriteten og den eneste urbefolkningen.¹ De har sine såkalte forvaltningsområder for samisk språk². I disse områdene er samisk likestilt med norsk som administrasjonsspråk i kommunen. Samisk språk hører til den finsk-ugriske gruppen av språk. I dag eksisterer det 9 samiske språk³. Ifølge professor Jon Todal kan vi bare regne med de språkene hvor barn snakker og får undervisning i samisk, og med de språkene som har et offisielt skriftspråk. (TODAL 1999). Derfor snakkes det vanligvis bare om nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk når det gjelder Norge fordi det bare er disse språkene som har sine skriftspråk, **og som står i alle offentlige dokumenter om opplæring i samisk.**

Det finnes ingen offisiell statistikk over hvor mange samer det er i Norge i dag, eller hvor mange folk det er som snakker samisk. Det er ikke mulig å ta bare det geografiske området eller bare språket som grunnlag for statistikk av flere grunner. De viktigste er at det ikke bare er samene som bor i de samiske områdene, og at det er mange samer som ikke kan snakke samisk. I 2000 ble det gjort en gallupundersøking av samisk språk som viste at det var 25 000 folk som forstod samisk. (SOLBAKK 2006)

Fra midten av 1800-tallet praktiserte Norge fornorskingspolitikk overfor samene. Målet var ”å gjøre samene norske”. De ble sett på som et mindreverdige folk som måtte fornorskes sammen med deres språk og kultur. Bak denne politikken stod nasjonalisme, sosialdarwinisme og også sikkerhetspolitikk. Det

¹ Folk som opprinnelig bebodde landet før de som koloniserte land kom. På engelsk brukes termen ”indigenous people”.

² Forvaltningsområdene for samisk språk er: Karasjøk, Kautokeino, Kåfjord, Lavangen, Nessey, Porsanger, Snåsa, Tana og Tysfjord kommune.

³ De samiske språkene i dag: sørsamisk, umesamisk, pitesamisk, lulesamisk, nordsamisk, skolttesamisk, inarisamisk, kildinsamisk og tersamisk. Det er viktig å understreke at mange av disse språkene holder på å dø ut.

viktigste på den tiden var å lære samene norsk. Derfor var det skolen som hadde hovedrolle i fornorskningen. Samene ble tvunget til å snakke norsk istedenfor samisk. Det såkalte *Finnfondet* ble opprettet som skulle ”hjelp” samene med det norske språket. Lærerne skulle passe på at det ikke ble brukt samisk i klassen, og de ble motivert med lønnstillegg. Sitatet i begynnelsen av min artikkel står derfor som et eksempel på fornorskningen i skolen. Av disse grunnene sluttet mange av foreldrene å bruke samisk da de snakket med sine barn hjemme fordi de ville beskytte dem mot slike traumatiske opplevelser i skolen. Disse barna, som heller ikke kunne snakke samisk på skolen, hadde ingen mulighet til å lære seg samisk. Når de ble voksne og fikk sine egne barn, kunne de ikke lære dem deres eget språk og lærte dem derfor bare norsk. Dette har vært en vanlig situasjon i samiske hjem. I dag er det flere foreldre som vil at deres barn lærer samisk men som ikke kan lære barna dette språket, selv på grunn av den tidligere fornorskningen. Hvem skal lære disse barna samisk når foreldrene ikke kan gjøre det? Det er selvsagt barnehagen og skolen som må overta denne rollen.

Den norske politikken overfor samene forandret seg prinsipielt etter 1945. Minoritetene hadde også rett til å ta vare på sitt språk og kultur, men det tok mange år før samene fikk sine rettigheter offisielt. Det skjedde på begynnelsen av 1990-tallet, da en ny etappe i revitaliseringen av samisk i Norge begynte. *Stortinget* hadde vedtatt mange lover som styrket det samiske språket, det ble opprettet flere samiske institusjoner, og det samiske språket ble fremmet veldig raskt. I 1992 kom en av de viktigste lovene, nemlig *Samisk språklov*, som likestilte samisk språk med norsk.

Teoretisk bakgrunn

I dag finnes det omkring 6 900 språk i verden (LEWIS 2009). Ifølge UNESCO er det bare 3% av verdens befolkning som snakker 96% av alle språk i verden. Det betyr altså at bare 4% av alle språk i verden er majoritetsspråk, resten, 96%, hører til minoritetsspråkene. Som Colin Baker sier, er det mer enn halvparten av språkene i verden som er truede eller dør. Forskere bruker forskjellige modeller og skalaer når de undersøker truede språk. Joshua Fishman utarbeidet den såkalte GIDS-skalaen⁴ for å presentere hvor mye språkene er truet. Skalaen har åtte stadier, i likhet med Richters jordskjelvskala. Det høyeste tallet i GIDS-skalaen tilsvarer den verste situasjonen for språket. I 1993 utarbeidet UNESCO en list over de truede språkene i verden, såkalte *The Red Book of Languages in Danger of Disappearing*. Språkene ble delt i fem, senere seks kategorier. Ifølge UNESCO er nordsamisk et truet språk (endangered), mens sørsamisk og lulesamisk hører til de alvorlig truede språkene (seriously endangered).

4 Graded Intergenerational Disruption Scale

- (i) Extinct lanaguages
- (ii) Nearly extinct languages
- (iii) Seriously endangered languages
- (iv) Endangered languages
- (v) Potentially endangered languages
- (vi) Not endangered languages (SALMINEN 1999)

Språket er truet når folk slutter å bruke det. Når det er flere og flere brukere som går over fra minoritetsspråket til majoritetsspråket, sier vi at det foregår et **språkskifte**.

Et skifte av språk har vi når et språklig praksisfellesskap ikke lenger opprettholder sitt eget gruppespesifikke språk, normalt et minoritetsspråk, men tar i bruk et numerisk og sosiokulturelt ”sterkere” språk, et majoritetsspråk, som så suksessivt fortrenger bruken av det opprinnelige språket. (MÆHLUM 2007, 127)

I 1953 ble det utformet en språkskiftemodell av den kjente norsk-amerikanske lingvisten Einar Haugen. Hans modell viser utviklingen fra enspråklighet på minoritetsspråket til enspråklighet på majoritetsspråket. Han viser utviklingen gjennom fem faser. Bokstaven **A/a** representerer minoritetsspråket, bokstaven **B/b** majoritetsspråket.

1	2	3	4	5
A	Ab	AB	aB	B

Språkskiftemodellen Einar Haugen 1953 (HAUGEN 1953, 370)

Fase 1 : enspråklighet i minoritetsspråket

Fase 2: full beherskelse av minoritetsspråket, en viss beherskelse av majoritetsspråket

Fase 3: full beherskelse av både minoritetsspråket og majoritetsspråket

Fase 4: en viss beherskelse av minoritetsspråket, full beherskelse av majoritetsspråket

Fase 5: enspråklighet i majoritetsspråket

Vi kan bruke denne språkskiftemodellen for å illustrere situasjonen til samisk i Norge. I dag finnes det sannsynligvis ingen som kan representere Fase 1 for enspråklighet i minoritetsspråket. Denne situasjonen kunne vi finne for mange generasjoner siden. Fra 1600-tallet og i løpet av 1700-tallet foregikk opplæringen av samene noen steder på samisk. Noen steder fantes det folk som ikke kunne snakke norsk, men det ble slutt på det på 1800-tallet da assimileringen, og etterpå andre faser i språkskiftemodellen kom. Faser 4 og 5 er karakte-

ristiske for i dag. I dag er det en stor del av den samiske befolkningen som ikke forstår samisk. De befinner seg i Fase 5. Hvis alle samer skulle ha befunnet seg i Fase 5, ville samisk språk ha dødd ut.

1	2	3	4	5	6
A	Ab	AB	aB	B	AB

Samisk i språkskiftemodellen

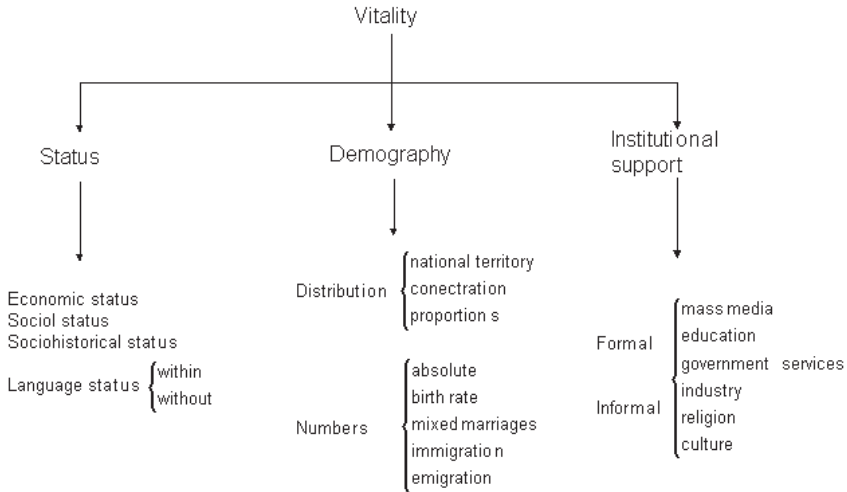
Vi kan merke oss at vi setter Fase 6 på slutten, som ifølge Jon Todal representerer målet med samisk i Norge. Målet er ikke Fase 1 med enspråklighet i minoritetsspråket, men Fase 3, AB, en full beherskelse av både minoritetsspråket og majoritetsspråket, nemlig tospråklighet.

Det foregår en diskusjon om forskjellen mellom termene språkskifte og språkdød. Vanligvis snakker man om **språkdød** når den gruppen som bruker minoritetsspråket hvor det har foregått et språkskifte, er den siste. Andre forskere skiller mellom språkskifte og språkdød som mellom prosessen og resultatet. Heldigvis er språkskifte og språkdød ikke prosesser som man ikke kan gjøre noe med. Folk kan bestemme seg for at de ikke vil at deres språk skal dø. Hvis språkbrukerne har en stor motivasjon til å bevare sitt språk sammen med de positive holdningene til det, kan de gjenopplive språket sitt. Prosessen der man gjenoppliver språket og hever statusen til språket, heter **revitalisering**. Revitalisering prøver å bremse språkskiftet og snu det.

Når man undersøker hvor mye språket er truet og hvordan man kan revitalisere det, bruker man begrepet *etnolingvistisk vitalitet*.

Begrepet etnolingvistisk vitalitet er altså uttrykk for en mental kraft og vilje innad i en minoritetsgruppe; en form for energi som bidrar til å holde minoriteten sammen som gruppe. En høy, eller sterk, vitalitet sannsynliggjør at minoritetsspråket blir opprettholdt; mens lav eller svak vitalitet med større sannsynlighet fører til et språkskifte. (MÆHLUM 2007, 138)

Vi kommer fram til den etnolingvistiske vitaliteten gjennom å undersøke forskjellige sosiale og lingvistiske faktorer som er betydningsfulle for minoritetsspråket. Det er utviklet mange modeller som forsøker å systematisere disse betydningsfulle faktorene hvor den mest kjente er den etnolingvistiske vitalitetsmodellen til Giles, Bourhis og Taylor.

Den etnolingvistiske vitalitetsmodellen til Giles, Bourhis og Taylor (GILES 1977)

Den etnolingvistiske vitalitetsmodellen til Giles, Bourhis og Taylor er en nesten altomfattende analyse av hvilke faktorer som kan påvirke vitaliteten i språket. Det er historiske, politiske, sosiale, økonomiske og språklige fakta som man må beskrive. Det er tre hovedfaktorer som er de viktigste i modellen. Det er **status**, **demografi** og **institusjonell støtte**. Vitalitetsmodellen viser oss på den måten forholdet mellom minoritets- og majoritetssamfunnet. Faktoren *institusjonell støtte* spiller en veldig viktig rolle. Den sier oss noe om i hvor stor grad en etnisk gruppe har etablert sine institusjoner som arbeider med å oppnå samiske retter. *Institusjonell støtte* kan påvirke de andre faktorene, nemlig *status*. For eksempel ble samiske lover vedtatt som hevet statusen og prestisjen til det samiske språket. Det ble vedtatt at samisk er et likeverdig språk med norsk. Dette skapte også motivasjonen hos samisk folk som begynte å bli stolt av sin kultur og språk. I modellen kan vi finne *utdanning* som hører til *institusjonell støtte*. Etableringen av samisk opplæring har en stor rolle for revitaliseringen av det samiske språket. Når barn får mulighet til å lære sitt språk på skolen, blir det flere folk som kan samisk, og som kanskje vil lære sine barn samisk i framtiden.

Tospråklig opplæring

På grunn av fornorskningen er det mange samer som ikke kan lære sine barn samisk. Om disse barna skulle ha blitt tospråklige, måtte barnehager og skoler

har fungert som en institusjonell støtte som ville lære barna samisk og utvikle deres samisk identitet. Det er vanskelig å oppnå tospråklighet, særlig hos elevene som har norsk som hjemmespråk. Derfor må man gå ut fra forskjellige tospråklige opplæringsmetoder for å oppnå dette målet. Det var helt naturlig å ta forbilder fra verden hvor tospråklig opplæring allerede hadde fungert. De mest kjente modellene kommer fra Canada, Wales og New Zealand. De tospråklige opplæringsmodellene deles ofte i to kategorier i faglitteraturen, det er svake og sterke modeller (BAKER 2006). Det er bare de sterke modellene som har funksjonell tospråklighet som et mål.

Det er vanlig å dele de sterke opplæringsmodellene i tre typer, nemlig bevaringsmodell, delvis språkbadmodell og fullstendig språkbadmodell.

Bevaringsmodellen innebærer at opplæringen foregår på minoritetsspråket, bortsett fra ett fag på majoritetsspråket. Denne modellen forutsetter at barna har minoritetsspråket som sitt morsmål. Den blir brukt i dag i samiske kjerneområder.

Den delvise språkbadmodellen blir brukt for barn som ikke har minoritetsspråket som morsmål. Elevene har noen fag på minoritetsspråket og andre på majoritetsspråket.

Den fullstendige språkbadmodellen brukes for elever som har majoritetsspråket (norsk) som sitt førstespråk. Språkbad⁵ betyr at de får opplæringen på sitt andrespråk (samisk) enten i alle eller noen av fagene i noen år. Målet er den funksjonelle tospråkligheten. Denne modellen er best for å gjøre elevene tospråklige. Den fungerer ellers i verden med positive resultater, men blir ikke brukt i norske skoler ennå, bortsett fra et prosjekt i Svahken Sijte, som jeg vil snakke om senere. Språkbadmodellene kommer opprinnelig fra Canada og ble brukt fra 1960-tallet for majoritets elevene som hadde engelsk som førstespråk og som skulle være tospråklige i fransk og engelsk.

Barnehager

En av assistentene går inn på lekerommet. Hun sier til barna at de må rydde. Først sier hun det på samisk, deretter på norsk. Den andre assistenten hører dette og sier til henne at hun må snakke samisk. De skjønner jo ikke samisk, svarer hun. Assistentene begynner å diskutere hvilket språk en skal snakke. Diskusjonen avsluttes med at den ene assistenten igjen sier: "Det er jo bare å snakke samisk." (STORJORD 2008, 196)

⁵ Termen "språkbad" kommer fra det engelske ordet *immersion*. Dette begrepet ble først brukt på intensive språkkurs for soldater under den andre verdenskrig.

Dette sitatet viser oss en vanlig situasjon i samiske barnehager. Barnehagen bør fremme tospråkligheten og støtte den samiske identiteten hos barn. "I barnehagen får barna erfaringer fra den rike samiske kulturen, noe de vil ha med seg resten av livet." (SAMETINGET 2007, 5) Det er viktig å innse at barnehagen ofte er (utenfor de samiske kjerneområdene) det eneste språkdomet sammen med skolen der barn snakker samisk. For disse barna er det særlig viktig å styrke deres språk og identitet.

Det finnes ulike samiske barnehager i Norge. Noen barnehager har samisk som dagligspråk, andre bruker både samisk og norsk. Det finnes også norske barnehager med samiske avdelinger. Personalet i barnehagene snakker samisk. Ifølge *Sametinget* "er det også viktig at de som kan snakke samisk, bruker språket hele tiden i barnehagen." (SAMETINGET 2007, 5). Men hvordan foregår dette i virkeligheten? Snakkes det virkelig samisk hele tiden i barnehagene? Siden de samiske barna kommer fra ulike miljøer og familier, befinner de seg altså på ulike nivåer i språket. Barnehagen må tilpasse seg deres språkkunnskap. Noen barn snakker samisk godt, andre kan bare forstå, og det er også mange som ikke kan samisk i det hele tatt. Det er altså en stor utfordring for de ansatte. De bør snakke samisk mest mulig, men det er ofte nødvendig å bruke også norsk som hjelpespråk når barn ikke forstår alt på samisk.

Vi kan lese flere artikler og studier om denne problematikken. For eksempel på "Barnehage.no" skrives det om en barnehage i Bodø. Denne barnehagen har en egen samisk avdeling som har fem barn med samisk bakgrunn. Den pedagogiske lederen uttaler: "Jeg snakker samisk hele tiden til de samiske barna. Vi synger sanger og forteller eventyr på samisk. Vi har samiske økter tre ganger i uken." (BARNEHAGE.NO 2009) Men hun innrømmer samtidig at det ikke er bare samisk som brukes: "det samiske ofte havner i bakgrunnen. Spesielt på en avdeling hvor det både finnes norske og samisktalende barn, er det samiske vanskelig å ivareta. (...) vi ser jo at norsk fortrenger det samiske." (BARNEHAGE.NO 2009) Det samme sier også Marianne Storjord i sin doktoravhandling. "At norsken vinner i mange sammenhenger, viser også mine observasjoner fra barnehagene." (STORJORD 2008, 202) Ifølge Storjord kjenner de som arbeider i barnehagen ikke til metoder som kan brukes for å oppnå tospråklighet, eller de er uenige om hvordan det skal praktiseres. Bør man snakke samisk hele tiden? Kan man snakke samisk selv om barna ikke skjønner hva man sier? De ansatte er ikke sikre på hvordan dette skal foregå. Det samme finner vi i den samiske barnehagen i Lavangen. Der er det bare én ansatte som virkelig kan samisk. Hun uttalte seg at hun prøvde å snakke samisk mest mulig, men hun innrømte også at det noen ganger var lettere å snakke norsk fordi det også var barn som ikke forstod samisk. Denne barnehagen har fire barn som forstår samisk (de snakker ikke samisk ennå). Førskolelæreren tror at barnehagen trenger flere samisktalende ansatte for å kunne fremme samisk mer. Når barna blir delt inn

i flere grupper for å leke, er det ikke mulig å være på alle steder og oppmuntre barna til å snakke samisk.

Generelt er det bare få barn som virkelig blir tospråklige i barnehager. Derfor realiseres det prosjekter som allerede fungerer i verden og har positive resultater. Den første prøven på språkbad i Norge var *Prosjektet i Svahken Sijte*, som skulle styrke og utvikle det sørsamiske språket og den samiske kulturen for norskspråklige samebarn i barnehagen og skolen. Det foregikk i Elgå oppvekstsenter i Engerdal kommune fra 2002 til 2006 og ble ledet av professor Jon Todal og finansiert av *Sametinget*. Som forbilde ble barnehagemodellen *Kōhanga Reo*⁶ fra New Zealand brukt. Målet var å lære barna i førskolealder å snakke sørsamisk og gjøre dem funksjonelt tospråklige. Det var viktig at barna lærte å bruke språket naturlig og i vanlige sammenhenger. Derfor var det eldre vanlige folk uten utdanning som hjalp barna til å lære seg språket. Det var også foreldrene som samarbeidet og tok del i aktivitetene. Prosjektet viste veldig positive resultater. Etter fem år kunne barn forstå og snakke samisk i vanlige situasjoner, og deres foreldre var veldig fornøyde med deres resultater. Ifølge Jon Todal var målet ”å prøve ut opplæringsmodellar som seinare kunne tilpassast andre barnehager og skolar og vera med på styrkje sørsamiskopplæringa spesielt og samisk språkopplæring generelt.” (TODAL 2007, 144)

Grunnskoler

På 1980- og 1990-tallet begynte det en ny epoke innenfor samiskopplæringen. Det ble vedtatt nye lover, det ble laget læreplanene i samisk versjon, og holdningene til det samiske språket forandret seg mye. Med de forandringene kom selvsagt nye utfordringer. Ifølge Stortingsmelding fra årene 2007–2008, ”har departementet fått signaler om at de tilbudene som den samiske befolkningen får, på en del områder ikke er tilfredsstillende.” (ARBEIDSDEPARTEMENTET 2007–2008) Det gjelder først og fremst undervisningen i og på samisk, evalueringen av fagplanene og manglende lærebøker og lærere i skolen.

Et veldig viktig steg i den samiske opplæringen kom i 1997. Da ble de første læreplanene som hadde en samisk versjon vedtatt. Den samiske versjonen (L97S) ble utarbeidet etter mønster av de nasjonale læreplanene, og var likeverdige og parallelle med dem. I 2006 kom læreplanene som fortsatt gjelder i dag, det såkalte *Kunnskapsløftet* som også hadde en samisk versjon (LK06S).⁷

⁶ *Kōhanga Reo* er en modell for barnehager i New Zealand der barna lærte seg det tradisjonelle māori-språket og māori-kultur av eldre folk. Modellen, som på māori heter *Te Kōhanga Reo*, er veldig kjent i verden. I Norge er den kjent også under navnet *Språkveir-modellen*.

⁷ Opplæringen organiseres ifølge *Kunnskapsløftet* i sju kommuner. Det er i Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana, Kåfjord Tysfjord (fra 2006), Snåsa (fra 2008) og Lavangen kommune (fra 2009).

Ifølge *Kunnskapsløftet* kan elevene velge mellom ulike fagplaner i samisk. Det er *Samisk som førstespråk* (Samisk 1) og *Samisk som andrespråk* (Samisk 2 og Samisk 3).⁸

Hvordan ser det ut med tospråkligheten? Det forventes i læreplanene at elevene som følger *Samisk som førstespråk* og *Samisk som andrespråk*⁹ blir funksjonelt tospråklige, men virkeligheten viser noe annet. Vi kan si at *Samisk som førstespråk* kan plasseres i de sterke opplæringsmodellene som fører til tospråklighet. *Samisk som førstespråk er bevaringsmodell*. Elevene som følger *Samisk som førstespråk*, kommer fra familier hvor de snakker samisk, de har altså samisk som hjemmespråk. På skolen har de alle fagene på samisk bortsett fra faget norsk. Elevene blir mer eller mindre tospråklige i virkeligheten. Problemet oppstår med den andre fagplanen *Samisk som andrespråk*. Tallet på elever som velger denne fagplanen, er ikke ubetydelig. I 2010 valgte mer enn halvparten av elevene *Samisk som andrespråk*. Disse elevene kommer fra familier hvor de ikke snakker samisk. ”Faget samisk som andrespråk skal sammen med faget norsk legge grunnlaget for utvikling av elevenes funksjonelle tospråklighet.” (KUNNSKAPSDEPARTEMENTET 2008, 50) Når man leser denne setningen i LK06S, får man inntrykk av at også elevene med *Samisk som andrespråk* skal bli tospråklige. Elevene har samisk som ett fag på skolen, men undervisningen foregår på norsk. Derfor kan man si at *Samisk som andrespråk* er den svake modellen som ikke fører til tospråklighet. ”Det er dokumentert både fra Sverige og Noreg at opplæring i samisk som andrespråk nokre timar for veka på skulen, ikkje fører til at elevar med svensk eller norsk heimespråk blir tospråklege.” (TODAL 2007, 130)

Jeg kan bekrefte fra mine intervjuer med rektorene, lærerne og foreldrene i Lavangen at *Samisk som andrespråk* ikke viser de resultatene som man forventer når man leser den samiske versjonen av *Kunnskapsløftet*. Rektoren i Målselv kaller situasjonen med *Samisk som andrespråk* for ”en tragedie”. Hun hevder at elevene ikke er og ikke blir tospråklige når de vil følge denne fagplanen. Ifølge henne er det ikke mulig å lære seg språket så godt når man har bare to eller tre timer i uka. Situasjonen skiller seg ikke veldig mye fra situasjonen i 2000 da Jon Todal skrev i sin doktoravhandling at også foreldrene forventet for mye av *Samisk som andrespråk*. De ble skuffet av elevenes resultater. Selv om elevene hadde gode lærere og et positivt miljø, har de ikke nådd det nivået som foreldrene har ønsket. En av foreldrene i Lavangen sa til meg at hun forventet at hennes barn ville kunne samisk i det minste som tysk. Å kunne sam-

⁸ Forskjellen mellom Samisk 2 og Samisk 3 ligger i det kompetansenivået elevene må oppnå etter 10. årstrinn. I Samisk 2 må de oppnå nivå 1-7, og i Samisk 3 bare nivå 1-4.

⁹ I den faglige litteraturen bruker man ofte begrepene **førstespråk** og **andrespråk** når man snakker om samisk for å unngå termen *morsmål* fordi definisjonene av den er ganske varierende.

menlige barnas kunnskaper i samisk med deres kunnskaper i engelsk er bare hennes ønske.

Innenfor samiskopplæringen har mangelen på samiske lærere og særlig lærebøker alltid vært et stort problem. ”Tilgang til læremidler på samisk er en forutsetning for at skolen skal kunne gi et fullverdig undervisningstilbud til samiske elever.” (ARBEIDSDEPARTEMENTET 2007-2008) Det finnes noe material for faget samisk, men for andre fag er læremidlene ikke tilstrekkelige. Derfor må lærerne lage sine læremidler selv. Myndighetene er kjent med denne situasjonen i dag, noe også de offisielle dokumentene viser. ”Per i dag er tilfanget av samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet – Samisk begrenset.” (ARBEIDSDEPARTEMENTET 2007-2008) Det er *Samisk utdanningsråd*¹⁰ som har ansvar for utvikling av samiske læremidler. *Samisk utdanningsråd* har foretatt en evaluering av samiske læremidler. Av evalueringen fremgår det at ikke alt som fungerer bra.

Evalueringen viser at tilskuddsordningene Sametinget disponerer ikke har fungert tilfredsstillende og peker på flere årsaker til at det ikke har vært mulig å utvikle et tilstrekkelig omfang av samiske læremidler tilpasset Kunnskapsløftet – Samisk. Begrenset tilgang på utviklerkompetanse, små fagmiljøer og liten lønnsomhet nevnes som viktige årsaker til lav produksjon av samiske læremidler. (ARBEIDSDEPARTEMENTET 2007-2008)

Til tross for at *Sametinget* har avsatt millioner av kroner til utviklingen av samiske læremidler og *Samisk høyskole* har hatt tilbud i læremiddelpedagogikk flere år, er læremiddelsituasjonen en av de største utfordringene som skolene må arbeide med for å likestille samisk med norsk i skolen. Svein Lund skriver at læreplanene med samisk versjon ikke kan bli likestilte med de norske når det ikke finnes tilstrekkelige hjelpemidler til den samiske versjonen.

Lavangen Sameskole er et godt eksempel på dette problemet. I 2006 hevdet Eivind Bråstad Jensen i sin rapport at elevene som fulgte *Samisk som andrespråk* brukte de samiske lærebøkene bare i de samiske timene. ”Men i alle andre fag brukes norske lærebøker. Sameskolen legger i større grad den norske enn den samiske læreplanen til grunn for undervisningen. (JENSEN 2006) I Lavangen har det hele tiden vært en mangel på lærere som hadde både pedagogisk utdanning og tilstrekkelige samiskkunnskaper. Derfor jobbet der i begynnelsen enten de som kunne godt samisk, men ikke var utdannet lærere, eller de som var lærere, men ikke snakket så godt samisk. ”Så lenge det har vært undervist i samisk i Lavangen, har altså rekruttering av kvalifiserte lærere voldt betydelige vansker.“ (JENSEN 2006) I 2010 hadde skolen i Lavangen tre lærere som underviste i samisk. En av dem hadde mastergrad i samisk. Også på Samesko-

¹⁰ Fra 2000 en opplæringsavdeling av *Sametinget*

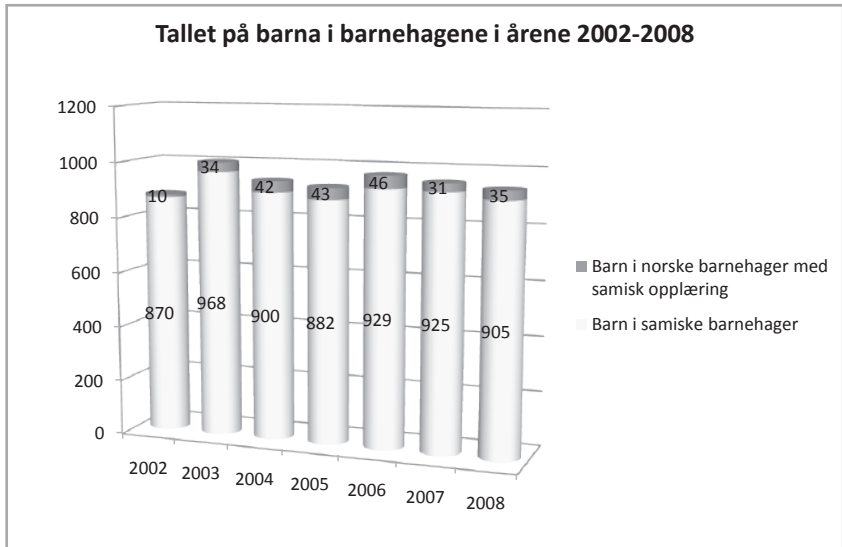
len i Målselv skaper manglende læremidler et problem. Jeg snakket med en ung lærer der. Hun sa til meg at lærere måtte lage materialer selv og barna var ofte sure at de måtte bruke slike materialer. De spurte ofte om de kunne få virkelige lærebøker som de hadde også i norsk.

Avslutning

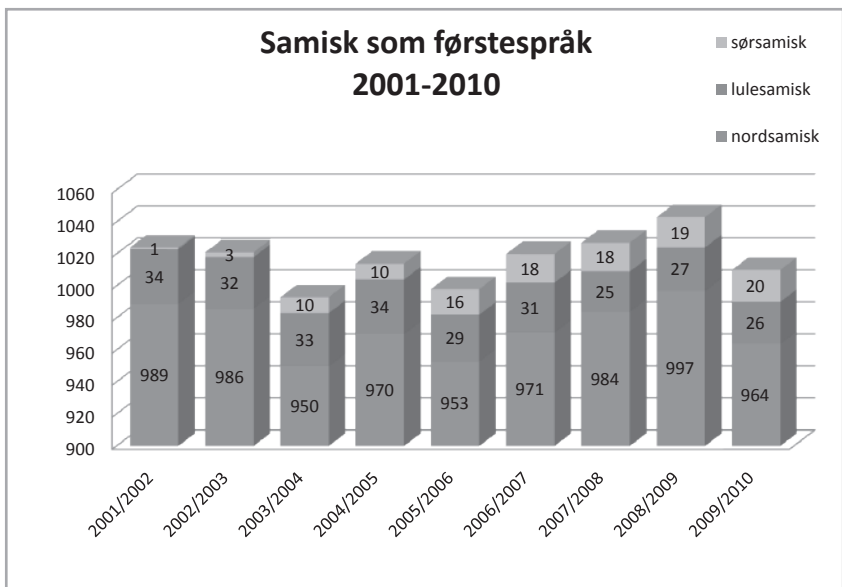
Hva er det viktigste folk gjør for at deres språk skal overleve? Selvsagt lærer de barna språket for å bevare det for fremtidige generasjoner. Men for mange samer er det ikke så lett å lære barna samisk. Det er barnehagen og skolen som må gjøre det. I Norge har de allerede gått en veldig lang vei de siste årene, men det er fortsatt mange problemer og utfordringer de står overfor. Derfor er det viktig å studere denne problematikken, og vi må få vite om opplæringen fungerer på den måten som det forutsettes i lovene og forskriftene. Vi må prøve nye modeller og starte nye prosjekter som allerede fungerer andre steder i verden.

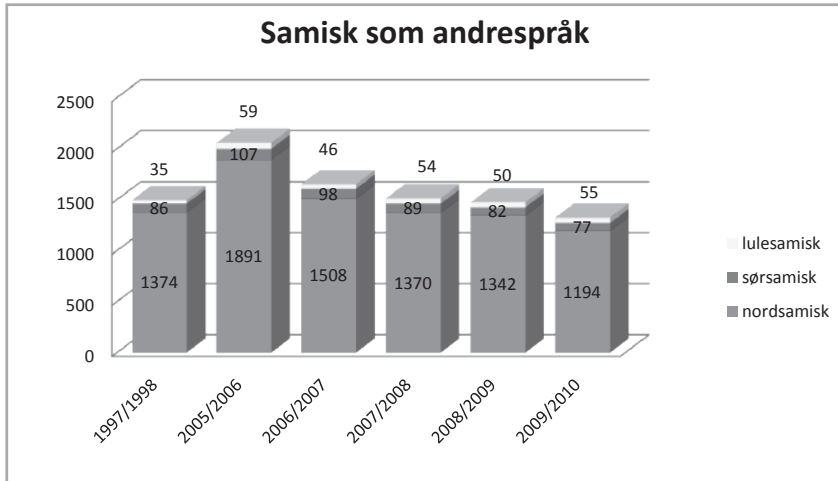
Det er også viktig å understreke at selv om barnehagen og skolen er veldig viktige for det samiske språket, er dette bare én arena for barna. Det er svært viktig for barna å møte samisk også andre steder. Best er det å møte samisk hjemme. Foreldrene som kan samisk bør snakke med barna, og det er nødvendig å lage nye arenaer utenfor skolen og hjemmet hvor barna kan møte samisk. Dette er en stor utfordring for framtiden.

Situasjonen for det samiske språket i Norge er ikke så uvanlig i verdenssammenheng. Jeg har skrevet om samisk i Norge, men det kunne ha vært et hvilket som helst minoritetsspråk. I dag hører 96% av alle verdensspråk til minoritetsspråk, så det er et ganske aktuelt problem i en del andre land også. Mange tror at det er naturlig at språk dør. Dette er ikke en naturlov, men folk selv bestemmer om språk dør eller ikke. Hvis samene vil bestemme seg for ikke å bruke samisk mer, kan myndighetene ikke gjøre noe med det. Alt tyder imidlertid på at samene ønsker å bevare språket sitt. Da er det viktig at de norske myndighetene støtter dem og skaper betingelser for revitaliseringen av samisk. Dette fordi språk representerer det kulturelle mangfoldet, og det er det viktigste vi kan bevare og skjerme for framtidige generasjoner.

Tallet på barn i barnehagene

Tallet på elever i fagplanen *Samisk som førstespråk*

Tallet på elever i fagplanen *Samisk som andrespråk*

Litteratur

Primære kilder

DET KONGELIGE KIRKE-, UTDANNINGS OG FORSKNINGSDEPARTEMENT. *Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*. Oslo, 1997.

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. *Læreplanverket for Kunnskapsløftet - Samisk. Samiske læreplaner i norskspråklig versjon og med læreplanene for faget samisk på sør-, lule- og nordsamisk*. Oslo, 2008.

Internett

ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENTET. *Handlingsplan for samiske språk*.

[online]. 2009. [cit. 2010-04-01].

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/tema/samepolitikk/bruk_av_samisk_sprak/handlingsplan-for-samiske-sprak-.html?id=563658>

ARBEIDSDEPARTEMENTET. *Samepolitikken. St.meld. nr. 28: Grunnopplæringen*. [online]. 2007-2008. [cit. 2010-04-07].

<<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/stmeld-nr-28-2007-2008-/12.html?id=512955>>

”Barnehagetilbudet for samiske barn for dårlig.” Artikkel i *Barnehage.no*. [online]. 2009. [cit. 2010-04-02].

<<http://www.barnehage.no/no/Nyheter/3480/Februar/--Det-samiske-barnehagetilbudet-er-for-darlig/>>

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. *Lov om barnehager (barnehageloven)*. [online]. 2005. [cit. 2010-01-15].

<<http://www.lovdatab.no/all/nl-20050617-064.html>>

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET. *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)*. [online]. 1998. [cit. 2010-01-15].

- <<http://lovdata.no/all/hl-19980717-061.html#map007>>
 SAMETINGET. *Strategisk plan for samiske barnehager 2008-2011: Tiden er den beste læreren*. [online]. Karasjok, 2007. [cit. 2010-01-15].
 <http://www.samediggi.no/innsyn.aspx?Mid1=2439&Back=1&response=journalpost_detaljer&journalpostid=2007016989>
 STATISTISK SENTRALBYRÅ. [online]. [cit. 2010-03-04].
 < <http://www.ssb.no>>
 STATISTISK SENTRALBYRÅ. *Samer i Norge*. [online]. [cit. 2010-03-04].
 < <http://www.ssb.no/samer/>>
 STATISTISK SENTRALBYRÅ. *Samisk statistikk 2010*. [online]. Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2010. [cit. 2010-03-04].
 <http://www.ssb.no/emner/00/00/20/nos_samer/>
 UTDANNINGSDIREKTORATET. *Grunnskolen Informasjonssystem (GSI)*. [online]. [cit. 2010-04-07].
 <<http://www.wis.no/gsi/>>

Sekundære kilder

- BAKER, Colin. *Foundations of Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters, 2006.
 GILES, H., BOURHIS, R.Y. and TAYLOR, D.M.: *Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations*. Language, Ethnicity and Intergroup Relations, ed. by Howard Giles. London: Academic Press, 1977.
 HAUGEN, E. *The Norwegian Language in America. A study in bilingual behavior*. London: Indiana University Press, 1953.
 LUND, Svein. *Samisk skole eller Norsk Standard? Reformene i det norske skoleverket og samisk opplæring*. Karasjok: Davvi Girji, 2003.
 MINDE, Henry. *Fornorsking av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger*. Kautokeino: Galdu čala – tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005, 2005.
 MÆHLUM, Brit. *Konfrontasjoner. Når språk møtes*. Oslo: Novus Forlag, 2007.
 SOLSTAD, Karl Jan (Red.). *Samisk opplæring under LK06S – Samisk: Analyse av læreplan og tidlige tiltak for implementering*. NF-rapport nr. Oslo: Utdanningsdirektoratet, 2009.
 STORJORD, Marianne Helene. *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst: en arena for kulturell menningsskaping*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 2008.
 TODAL, Jon. *Samisk språk i Svahken sijte: Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule*. Kautokeino: Sámi instituhtta/ Sámi allaskuvla, 2007.
 TODAL, Jon. *"...jos fal gáhttet gollegielat" Vitalisering av samisk språk i Noreg i 1990-åra*. Doktoravhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø, 2002.
 TODAL, Jon. "Samisk språk i barnehage og skule". I *Samiske tall forteller 2: Kommentert samisk statistikk 2009*. s. 115-134. Kautokeino: Samisk høgskole, 2009.
 TODAL, Jon. "Minorities within a Minority and the School in the Sámi Areas of Norway". In MAY, Stephen. *Indigenous community-based education*. Clevedon: Multilingual Matters, 1999. s. 124-136.
 ØZERK, Kamil. *Frå språkbad til språkdrukning – modeller for opplæring med to språk*. Vallset: Oplandske Bokforlag, 2006.
 ØZERK Kamil. *På rett vei... Det handler om tospråklig undervisning i Lavangen sentralskole*. Kautokeino: Samisk Høgskole, 1996.

Internett

- KIRKE-, UTDANNINGS- OG FORSKNINGSDEPARTEMENTET. *Opplæring i et flerkulturelt Norge*. [online]. 1995. [cit. 2010-01-15].
 <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/nouer/1995/nou-1995-12/7/4.html?id=336389>>
 KLEVEN, Ole-Magne, JAKOLA, Trygg, HEGG, Lone, ASLAKSEN, Jan. *Evaluerig: Bruk av tospråkligheismidlene*. Rapport. [online]. 2009. [cit. 2010-04-14].

- <<http://www.samediggi.no/artikkel.aspx?Mid1=3296&Aid=3075&Back=1>>
 LEWIS, M. Paul (ed.). *Ethnologue: Languages of the World*. [online]. Dallas: SIL International, 2009. [cit. 2010-02-26].
- <<http://www.ethnologue.com>>
 LUND, Svein. ”Samiske læreplanar.” Artikkel i *Klassekampen* 09.10.97. [online]. 1997. [cit. 2010-03-19].
- <<http://home.online.no/~sveilund/skole/samlpl.htm>>
 LUND, Svein. *Spansdalen – som fugl Fønix av oska: Glimt av Lavangens samiske skolehistorie*. I Samisk skolehistorie 3. [online]. Karasjok: Davvi Girji, 2009. [cit. 2009-11-24].
- <<http://skuvla.info/skolehist/rungu-n.htm>>
 <http://www.hundrearsmarkeringen.no/pdf/impulser_068-073.pdf>
 SALMINEN, Tapani. *UNESCO Red Book On Endangered Languages: Europe*. [online]. 1999. [cit. 2010-02-26].
- <http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_index.html>
 SOLBAKK, John T. *Samer – et folk i fire land*. [online]. Kautokeino: Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, 2006. [cit. 2010-01-04].
- < http://www.galdu.com/govat/doc/nor_samer.pdf >
 SOLSTAD, Karl Jan (Red.). *Samisk opplæring under LK06S – Samisk: Analyse av læreplan og tidlige tiltak for implementering*. [online]. 2009. [cit. 2010-02-08].
- <http://www.udir.no/upload/Rapporter/2009/samisk_1delrapport.pdf>
 STATENS KARTVERK. *Samiske språk*. [online]. 2008. [cit. 2010-02-26].
- <<http://www.statkart.no/Samiske+spr%C3%A5k.d25-SwtvUXp.ips>>
 TODAL, Jon. *Rapport om samisk opplæring i Lavangen*. (ikke utgitt ennå)
- TODAL, Jon. ”The Sámi School System in Norway and International Cooperation.” I *Comparative Education*. 39:2,185 — 192. [online]. Routledge, 2003. [cit. 2009-11-09].
- <<http://dx.doi.org/10.1080/03050060302550>>
- TODAL, Jon. ”The Southern Saami Language In Svahken Sijte”. I DORIAN, Nancy C.(ed.) *Small languages and small language communities*. [online]. 2006. [cit. 2009-11-03].
- <http://moodle.ff.cuni.cz/file.php/774/Todal_2006_IJSL_SOUTHERN_SAAMI_LANGUAGE_IN_SVAHKEN_SIJTELpdf>
- TODAL, Jon. *Undervisninga i samisk som førstespråk i Noreg*. I Samisk skolehistorie 3. [online]. Karasjok: Davvi Girji, 2009. [cit. 2009-11-24].
- <<http://skuvla.info/skolehist/todal-n.htm>>
 UTDANNINGSDIREKTORATET. *Samisk innhold i Kunnskapsløftet: et ressurshefte for lærere i grunnsopplæringen*. [online]. 2007. [cit. 2010-01-15]. <<http://www.udir.no>>